

Hajzer Gergő: A magyar társadalom története 4. lecke (30 perc)

Nemzeti kisebbségek, etnikai csoportok határon innen és túl

Fogalmi elhatárolások:

1. **Etnikai csoport:** olyan csoport, mely olyan *közös kulturális identitástudattal rendelkezik, ami megkülönbözteti őket a többségtől* vagy a társadalom más etnikai csoportjaitól. (cigányság)
2. **Nemzeti kisebbségek:** *egy adott társadalom azon tagjainak csoportja, akik nem a többségi nemzettel identifikálódnak, hanem egy olyan másik nemzettel, amelynek van állama, vagy annak létrehozására törekszik.* (németek, szerbek, szlovákok, románok, horvátok, szlovénok)

Akkor mi a helyzet a **zsidósággal**? A zsidóságot *erős kulturális önazonosság-tudattal rendelkező felekezeti háttérű csoportként* célszerű meghatározni.

Összeségében véve, Magyarországon a második világháborút követően, de sokkal inkább a huszadik század második felében a kisebbségek tekintetében **erős homogenizálódás jellemezte:**

- a háborút követő *kényszerű migráció* jelentős mértékben elősegítette (németek kitelepítése, csehszlovák-magyar lakosságcsere)
 - az ország népessége etnikailag homogénné vált
 - relatív vallási egyenmősődéssel is járt.

Kisebbségpolitika az 1950-es évektől a rendszerváltásig

A háborút követően létrejövő *szerveződések* az 1950-es évek elejére szinte teljesen *megszűntek, elsorvadtak*. Azok, amik megmaradtak kisebbségvédelem helyett az aktuálpolitikai kérdésekben foglaltak állást: *közvetítették a központi hatalom üzeneteit*. Egészen az 1970-es évek elejéig a kisebbségpolitikában az

automatizmus szemlélete vált uralkodóvá

- azaz a szocializmus társadalomépítésének köszönhetően, a társadalmi törésvonalak felszámolásával a kisebbségi kérdés is magától – automatikusan – meg fog oldódni. Ezzel a különböző identitástudatot nem megőrzendő értéknek, sokkal inkább elsorvandó jelenségnek tartotta. **ÍGY** a teljes egyenjogúság hangsúlyozása mellett csupán a legszükségesebb igények kielégítését tette lehetővé.

Így az itt maradt kisebbségek számára szinte kivétel nélkül nem maradt más, mint az **asszimiláció** (beolvadás). A folyamatot elősegítette, hogy az 1960/61-es tanévre átalakították az addig teljesen egynyelvű – komoly tanár hiányban szenvedő – nemzetiégi iskolák oktatását is kétnyelvűre. *Szemléletváltás az 1960-as évek végén, '70-es évek elejétől következett be:*

- előtérbe kerül a kisebbségekkel szembeni **kölcsönös előzékenység**: asszimilációs törekvések helyett kisebbségi szempontok figyelembevétele, kisebbségi oktatási és művelődési igények kielégítése
- **oktatási reformok**: anyanyelvi órák számának felemelése, nemzetiségi nyelvpótlék
- **szövetségek strukturális átszervezése**: 1969-től munkaértekezletek (kongresszusok), honismereti, néprajzi szekciók, egyéb kulturális egyesületek alakítása
- **DE**: kisebbségi kérdések megmaradnak az oktatás és kultúra dimenzióiban
- az 1970-es évek végétől „etnikai csoportként” megvalósult a cigányság nyelvi-kulturális sajátosságának elismerése.

Ugyanakkor az 1980-as évek végére nyilvánvalóvá vált, hogy ez a fajta passzív kisebbségpolitika hosszú távon, a gazdasági és politikai átalakulással párhuzamosan **nem tartható**. Elindultak a kisebbségi jogszabályok és kisebbségvédelmi intézmények kialakításai:

- 1990: Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal (kormányzati szintű koordináció),

- 1991: Kisebbségi Kerekasztal (nemzeti kisebbsége érdekképviselője),
- 1993: kisebbségi törvény: kisebbségi önkormányzatok megválasztása.

Kisebbségek megoszlása Magyarországon 2011

A kisebbségek megoszlása *nem változott jelentősen*. A nemzeti, etnikai kötődés meghatározására az anyanyelvre és a nemzetiségre vonatkozó népszámlálás adatai szolgálnak. 2001-től a népszámlálásokon a családi, baráti közösségben használt nyelvre is lehet választ adni. A *2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól c. törvény nemzeti kisebbségként rendelkezik a cigányságról*, mely *a 2011-es népszámlálás adatai szerint a legnagyobb lélekszámú hazai nemzetiség*. *A nemzeti kisebbségek vonatkozásában* a Magyarországon élő *németek* száma a legnagyobb, akiket a szlovákok, majd a románok követnek.

A hazai, nem magyar nemzetiségűek *legfiatalabb csoportja a cigányság*, ahol a lakosság 32,8%-a fiatalabb 14 évnél, de az első két korcsoportot összesítve is 75,4%-kal vezetik a legfiatalabbak csoportját, másodikként az ukránok 55,9%-kal van jelen.

A hatvan év feletti korosztály a szlovákok között a legdominánsabb, bár ha a 40. életévüket betöltőktől végezzük az összehasonlítást, akkor a magukat szlovénnek tartók körében beszélhetünk a legidősebb generációról.

Kisebbségben élő magyarok

A Kárpát-medencében, Magyarország területén kívül, jelenleg mintegy *2,4 millió magyar nemzetiségű személy él*, melynek több mint a fele Romániában. Szlovákiában és a Kárpátalján élő magyarok jellemzően az országhatár mentén, egy *szűk sávban élnek*, ahol viszont a lakosság abszolút többségét adják.

Ugyanakkor mind *Ukrajna, mind Szlovákia esetében* a közigazgatási egységek *elfedik az etnikai tömbök létezését*.

Ténylegesen multietnikus régiókat

Romániában és Szerbiában

találhatunk. Az elmúlt két évtizedet figyelembe véve a környező államokban élő *magyarok száma* többségében **csökkent** – kivételt Ausztria képez,

de ott az odaköltöző magyarok száma változtat a statisztikán. Ennek okai azonban az egyes államokban eltérők:

- Romániában főképp az **elvándorlás**;
- Szerbiában a természetes **fogyás**;
- Szlovákiában az **asszimiláció** játszik fontos szerepet.

A különböző államok népszámlálási adatai mögött azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy **különböző mintavételi módszerek** szerepelnek, így a hivatalos és a valós adatok között lehet eltérés, az összehasonlíthatóság pedig valamelyest korlátozott.

1949 után lényegében, **az internacionalizmus hangsúlyozásával lekerült a politikai vezetés napirendjéről magyar kisebbségek helyzetének javítása, érdekképviselete**. Így a határon túli magyarok **erős asszimilációs nyomás** alá kényszerültek. A határon túli magyarok érdekképviselete csak később, az 1980-as évek végén került ismét a külpolitika napirendjére. **Döntő változást az 1989-90-es rendszerváltások hoznak**, amikor a környező országokban is elkezdődhetett a politikai, kulturális érdekképviseletek megszervezése, és az anyanyelvi oktatás lehetőségei is javultak. A következőkben e változásokat kísérjük végig Romániában, Szlovákiában és Szerbiában élő magyarság szemszögéből.

Romániában a második világháborút követően kialakított, a kisebbségi jogokat tiszteletben tartó politika elkezdődött erodálódni:

- 1952-ben egyfajta ideiglenes megoldásként létrehozták a székelyföldi Magyar Autonóm Tartományt (de a Statútum kidolgozása elmaradt)
- 1953-ban felszámolják a Romániai Magyar Népi Szövetséget
- bezáratják a kulturális, tudományos intézeteket

1968-ban viszont a Tartományt is **felszámolták** és tovább erősödött az

asszimilációs politika:

- folyamatosan csökkentették a magyar oktatási intézmények számát
- szűkítették az egyetemi kvótákat

- folyamatos volt a románok betelepítése a magyarlakta területekre

Az 1970-es évek elejétől, a Ceausescu-korszakban vette kezdetét a **„nemzeti homogenizálás”**, melynek fő célkitűzése a Románia területén élő kisebbségek teljeskörű beolvasztása volt. Ugyancsak a korszak „vívmánya” a **falurombolás** néven elhíresült településhálózati átalakítás, mely főként a kisebbségek által lakott településeket érintette. A korszak lezárását követően, *1989. december 26-én megalakulhatott a Romániai Magyar Demokrata Szövetség*, mely azóta is a legnagyobb magyarok politikai képviseletét, érdekképviseletét ellátó szerv.

A kilencvenes években elindult az önálló oktatás, kulturális intézményrendszer és kisebbségvédelmi rendszer kialakítása. A kettős állampolgárság felvételét lehetővé tevő magyar jogszabály és Románia csatlakozása az Európai Unióhoz tovább javította a magyar kisebbség helyzetét, ugyanakkor *2020-ban a Székely Nemzeti Tanács európai polgári kezdeményezést indított* a Székelyföld autonómiájának kiharcolásáért.

A második világháborút követően **Csehszlovákia** *kollektív bűnösként határozta meg a német és magyar kisebbséget*, és célul tűzte ki *a csehek és szlovákok által lakott állam létrehozását*.

VÉGÜL bilaterális szerződésbe kellett rögzíteni csehszlovák-magyar *lakosságcserét*.

A Csehszlovákia területén maradó magyar kisebbségre viszont a **reszlovakizáció** várt, mely két irányból közelítette meg az *újra szlovakosítást*: (1) belső áttelepítéssel és (2) az állampolgárság korlátozásával.

1949-től a politikai hatalomátvétel, és *az egy táborba kerülés hatására lassan mérséklődni kezdett a helyzet:*

- **visszatérhettek** lakhelyükre a deportált magyarok
- **megalakult** a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete
- az **alap-és középfokú oktatási intézmények** ismét működhettek, elindult a tanárképzés
- 1952-ben kormányhatározat rögzítette a **magyarok egyenjogúságát**
- 1954-ben **felülvizsgálták** a **reszlovakizációt**

DE a politikai nyomásgyakorlás jelen maradt. Az 1968-as eseményeket követően a Gustav Husák nevéhez fűződő „normalizációs” kurzus tartotta továbbra is a nemzetiségi kérdést különös tekintettel az oktatásban használatos nyelv tekintetében.

A nemzetiségi iskolákban lévő szlovák nyelvoktatás kiszélesítése 1978-tól heves tiltakozásokat váltott ki → létrejött a szlovákiai magyar ellenzék első szervezete, a Csehszlovákiai Magyar Jogvédő Bizottság. Az önálló magyar politikai mozgalmak és pártok az 1989-es „bársonyos forradalmat” követően jöhettek létre, de ez sem oldotta az ellentéteket: 1995-ben alkotott, bár 2009-ben jelentősen módosított szlovák nyelvtörvény, mely kezdetben bizonyos helyeken kizárólagos szlovák nyelvhasználatot követelt meg.

A délvideki magyarok vonatkozásában a második világháborút követően az 1946-os föderatív Jugoszláviát alapító alkotmány rendelkezik, melynek 1963-as módosítása rendelkezik a kisebbségi jogait illetően. Az alkotmány létrehozta a Vajdasági Autonóm Tartományt, ahol biztosították a korlátozott önrendelkezési jogokat. Az alkotmányossági decentralizáció hatására 1974-től a Vajdaság kvázi köztársasági jogállást élvezett. Ugyanakkor az 1980-as évek végén a jelentős központosítás – és Milošević alkotmányreformja – gyakorlatilag felszámolta a tartományi autonómiát és a hatásköröket a központi intézményekre ruházták át, a megmaradt tartományi intézmények csupán látszatintézményként funkcionáltak. 1999-re születik meg a vajdasági magyar pártok közös autonómiajavaslata, melyből két célkitűzését sikerült elérni a 2000-es évek elejére:

- 2002 februárjában elfogadták a kisebbségi törvényt
- Vajdaság regionális területi autonómiájának helyreállítása is megtörtént.

A nemzeti kisebbségek autonómiájának valamelyest új fejezetét nyitotta a 2009-ben törvény, melyben a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól rendelkeztek. A törvényhozás szintjén lévő Vajdasági Magyar Szövetség pártját leszámítva a többi magyar szervezet erős negatív kritikával élt a törvénnyel szemben, különös tekintettel a nemzeti tanácsok választásának módját illetően, melyben a kisebbségek önbevallásos regisztrációját határozták meg.

Ellenőrző kérdések:

1. Hogyan változik a kisebbségek helyzete a második világháborút követő Magyarországon?
2. Milyen szemléletváltás következett be a magyar kisebbségpolitikában az 1960-as évek végétől?
3. Hogyan alakult a nemzeti kisebbségek száma a rendszerváltást követően?
4. Melyik a legnagyobb számú nemzetiségi kisebbség Magyarországon?
5. Hogyan nyilvánul meg az erős asszimilációs kisebbségpolitikai Romániában az 1950-es években?
6. Milyen változások hoz Ceausecu homogenizálási programja?
7. Mi a reszlovakizáció?
8. Mikor alakul meg a Vajdasági Autonóm Tartomány?
9. Mi a VMSZ?
10. Milyen tényezők befolyásolják a Kárpát-medencében élő magyar kisebbségek lélekszámának alakulását?

Kötelező és ajánlott irodalom:

Barabás Béla – Diószegi László – Enyedi Sádnor – Sebők László – R. Süle Andrea (1990): *Hetven év. A romániai magyarság története 1919-1989*. Budapest: Magyarságkutató Intézet.

Dobos Balázs (2006): A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek autonómiája. *Kisebbségek*. 3. pp. 185-198.

Fehér István (1993): *Az utolsó percben. Magyarország nemzetiségei 1945-1990*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

Fiala-Butora János (2012): A magyar nyelv jogi helyzete Szlovákiában. In: Eplényi Kata – Kántor Zoltán (szerk.): *Térvesztés és határtalanítás: a magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. Budapest: Lucidus, pp. 144-171.

Kapitány Balázs (2015): Külhoni magyar közösségek. In: Monostori Judit; Óri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré*. Budapest: KSH NKI, pp. 227-240.

Ördögh Tibor (2017): Vajdaság politikatörténete, In: Ördögh Tibor (szerk.) *Vajdaság I.*, Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete, pp. 9-40.

Vadkerty Katalin (1993): *A reszlovakizáció*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.

Valuch Tibor (2005): *Magyarországtársadalomtörténete a XX. század második felében*. Budapest: Osiris Kiadó.

Valuch Tibor (2015): *A jelenkori magyar társadalom*. Budapest: Osiris Kiadó.

Támogatás:

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. A tananyag elkészítését az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

